

Summary

Polyvach V. O. Features of the opening of proceedings in cases that arise from credit relationships. – Article.

The recent legislative changes, the judicial practice and the legal opinions aimed at settlement the features of the opening of proceedings in cases that arise from credit relationships, from the standpoint of their possible practical applications, are analyzed.

Key words: credit relationship, conditions of the right to sue, opening of proceedings.

УДК 347.91:349.22

О. А. Шурин

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В СПРАВАХ ПРО РОЗРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА ІНІЦІАТИВИ РОБОТОДАВЦЯ

В умовах реформування українського законодавства відповідно до вимог міжнародного та європейського співтовариства одним із пріоритетних напрямів вдосконалення цивільного судочинства є покращення процесуально-правової регламентації порядку розгляду та вирішення трудових спорів.

Судові спори про поновлення на роботі традиційно належать до однієї з найбільш складних категорій справ. Питання про правильність і своєчасність розгляду та вирішення цих спорів стоїть особливо гостро, адже будь-які зволікання можуть привести до того, що працівник втратить засоби для існування, не зможе забезпечити себе та свою сім'ю. Інколи в нюансах справи розібратися доволі складно. Яскравим прикладом цього є факт скасування в 2013 році Апеляційним судом м. Києва 223 рішень місцевих судів за трудовими спорами, що є п'ятою за кількістю скасувань рішень категорією справ [9]. Саме тому належна підготовка трудових спорів до судового розгляду настільки важлива. Дійсно, у юридичній літературі справедливо відзначають виняткове значення належної правової регламентації підготовки справ за трудовими спорами до судового розгляду, від рівня проведення якої значною мірою залежить законність та обґрунтованість судових рішень, якість та ефективність правосуддя в цілому. На цій стадії закладається основа для правильного та своєчасного вирішення справи, яка направлена на попередження затягувань і безпідставного відкладення розгляду справи, а також забезпечення прийняття законних і обґрунтованих рішень.

Незважаючи на те, що наукові дослідження питання підготовки справи до судового розгляду в Україні провадилися, конкретно проблеми щодо підготовки трудових справ за спорами про поновлення на роботі у зв'язку з розірванням трудового договору за ініціативи роботодавця не отримали належного вивчення в науковій літературі.

Питання підготовки цивільних справ до судового розгляду в різні часи досліджували такі українські та зарубіжні вчені, як С.С. Бичкова, Н.Л. Бондаренко-Зелінська, О.П. Іванченко, Д.Д. Луспеник, Н.О. Кіреєва, В.В. Комаров, І.А. Павлуник, С.Г. Світлична, Г.П. Тимченко, В.І. Тертишніков, О.В. Фатхутдінова,

М.Й. Штефан, М.А. Гурвич, О.Н. Діордієва, Ю.В. Кочурко, Г.Л. Осокіна, О.Г. Плешанов, І.В. Решетніков, М.К. Треушніков та інші.

Метою статті є аналіз національного процесуального законодавства, доктрини, законодавства інших країн, міжнародних стандартів під час вирішення питання щодо процесуальних особливостей підготовки справ про розірвання трудового договору за ініціативи роботодавця до судового розгляду, а особливо щодо обов'язковості проведення попереднього судового засідання та його місця в забезпеченні своєчасного та правильного вирішення справ цієї категорії.

Стадія підготовки справи до судового розгляду має тривалу історію, яка сягає 1723 року й із того часу пройшла свій розвиток і становлення. Лише в Цивільному процесуальному кодексі 1963 року вперше було закріплено підготовку до судового розгляду як обов'язкову стадію. З прийняттям 18 березня 2004 року Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) така стадія також збереглася, однак під іншою назвою – «Провадження у справі до судового розгляду». Провадження в справі до судового розгляду є самостійною стадією цивільного процесу, яка має свою мету та завдання та, відповідно до п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 5 «Про застосування процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду», створює необхідні умови для правильного й своєчасного вирішення справи, ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення.

У зв'язку із тим, що ЦПК України з 2004 року використовує назву «провадження у справі до судового розгляду» може скластися помилкове враження, ніби підготовку цивільних справ до судового розгляду було замінено новим інститутом. Однак, як вважає Є.О. Харитонов, провадження в справі до судового розгляду – це самостійний етап цивільного судочинства, що складається з низки процесуальних дій, які вчиняються після відкриття провадження в справі з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи. Саме тому, на нашу думку, в чинному ЦПК України фактично наявна підміна понять і під провадженням у справі до судового розгляду слід розуміти стадію підготовки справи до судового розгляду.

Підготовка справи за трудовим спором до судового розгляду суттєво впливає на якість та ефективність здійснення правосуддя, оскільки недоліки правового регулювання підготовки призводять до численних порушень під час її проведення і, як наслідок, до скасування судових рішень, постановлених за справами. Відповідно до п. 9 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» від 17 жовтня 2014 року судді повинні проводити ретельну підготовку справи до судового розгляду, оскільки недоліки та недбалість, допущені на цій стадії, можуть призвести до порушення не лише строків розгляду справи, а й прав учасників судового процесу та ухвалення незаконних і необґрунтованих рішень.

Безумовним є те, що значення підготовки справи до розгляду не можна недооцінювати, оскільки результати, отримані під час цієї стадії, здійснюють вплив на рух справи та її вирішення в цілому.

Чинний ЦПК України не закріплює мету стадії підготовки до судового розгляду, а лише мету попереднього судового засідання, визначену в ч. 1 ст. 130 ЦПК України. Однак, враховуючи позиції вчених-процесуалістів, можна сформулювати мету підготовки справ, у тому числі й за трудовими спорами, як з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або створення умов для правильного та своєчасного розгляду й вирішення справи. Реалізація цієї мети потребує активності не тільки суду, а й інших суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. З огляду на це доцільним є закріплення в ЦПК України норм, які б окремо визначали процесуальні дії суду, а також осіб, які беруть участь у справі під час підготовки справи до судового розгляду, так звані завдання, які повинні виконуватися як судом, так і особами, які беруть участь у справі. Так, під час підготовки справи про розірвання трудового договору за ініціативи роботодавця судді слід вчиняти такі дії: 1) роз'яснювати особам, які беруть участь у справі, їх процесуальні права та обов'язки; 2) опитувати позивача або його представника по суті заявлених вимог (поновлення на роботі, зміна підстави звільнення, виплата заробітної плати за час вимушеного прогулу); 3) опитувати відповідача щодо його заперечень проти позову та обставин, що можуть їх обґрунтувати (залежно від підстави звільнення); 4) вирішити питання про склад осіб (наприклад, чи необхідна присутність представника профспілки під час розгляду справи, особи, яка підписала наказ про звільнення); 5) з'ясувати, якими доказами кожна сторона буде обґрунтовувати свої вимоги та заперечення; 6) вжити заходи з примирення сторін, роз'яснити сторонам наслідки, які можуть настати після розгляду справи (укладення мирової угоди); 7) за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішити питання про вжиття заходів щодо забезпечення позову; 8) визначити час і місце судового розгляду, якщо не вдалося врегулювати спір до судового розгляду; 9) здійснити інші дії, необхідні для підготовки справи до судового розгляду. Фактично аналогічна ситуація складається й із діями осіб, які беруть участь у справі, під час підготовки справи до судового розгляду. Щоб повністю й реально відстоювати свої права та інтереси та використовувати в повному розумінні поняття «принцип диспозитивності», зазначені особи мають знати, якими саме правами вони наділені під час стадії підготовки. До дій осіб, які беруть участь у справі, на стадії підготовки слід віднести такі: 1) надавати докази для обґрунтування своїх позовних вимог або заперечень; 2) обмінюватися доказами; 3) заявляти клопотання про забезпечення позову, витребування доказів, виклик свідків у судові засідання та інші; 4) заперечувати проти заявлених клопотань; 5) ініціювати врегулювання спору до судового розгляду, наприклад шляхом укладення мирової угоди.

Розкриваючи тему підготовки справи за трудовим спором до судового розгляду, не можна залишити поза увагою питання про її межі, оскільки їх чітке розуміння дозволяє відмежувати підготовку від інших його структурних елементів, визначити обсяг процесуальних дій, що складають зміст цієї стадії та строки, упродовж яких їх потрібно здійснити для досягнення процесуальної мети та виконання завдань підготовки. Дослідивши погляди українських та зарубіжних процесуалістів, вважаємо, що підготовка цивільних справ до судового розгляду починається після відкриття провадження в справі й триває до початку судового

розгляду. Саме таке розуміння меж зазначеної стадії дозволяє найбільш повно гарантувати учасникам цивільного судочинства реалізацію їх прав і захист охоронюваних законом інтересів.

Цікавим для аналізу стадії підготовки справи до судового розгляду є законодавство зарубіжних країн.

Своєрідність англійського цивільного процесу полягає в тому, що в цілях втілення процедури врегулювання спору на ранніх стадіях, цивільна справа підлягає детальному вивченню на підготовчій стадії процесу, що дає можливість вважати стадію підготовки цивільної справи до судового розгляду основною стадією процесу [6]. Так, переважна кількість трудових справ взагалі не доходить до судового розгляду, для них підготовча частина стає завершальною через можливість використання різних способів врегулювання спору.

Цивільне процесуальне право Німеччини визначає, що підготовка справ до судового розгляду може бути проведена двома способами: 1) підготовка справи до розгляду шляхом призначення першого попереднього усного засідання за справою; 2) підготовка справи до розгляду шляхом попереднього письмового розгляду справи.

Як зазначає А.Г. Давтян, вибір способу підготовки справи залежить від вибору судді й складності справи, що розглядається. Дві можливості підготовки цивільних справ до судового розгляду були передбачені законодавцем для того, щоб судовий процес міг завершитися за можливістю в одному засіданні [7].

Подібна процедура також передбачена процесуальним законодавством Литви, де теж можливі два варіанти підготовки: шляхом підготовки письмових документів та усна підготовка на попередньому судовому засіданні. Форму проведення підготовки суд обирає після того, як отримає відзив на пред'явлений позов. Якщо обидві сторони представлені адвокатами або коли є впевненість, що сторони зможуть викласти свої міркування письмово, обирається підготовка письмових документів. В інших випадках, коли, наприклад, сторони не володіють достатньою кваліфікацією у сфері права або суд бачить можливість заключення мирової угоди чи в силу інших обставин, суд признає усну підготовку шляхом проведення попереднього судового засідання [8, с. 213].

«Короною» підготовки справи про поновлення на роботі є проведення попереднього судового засідання. Сама ідея передбачити у вітчизняному законодавстві судові засідання в межах підготовки справи далеко не нова й з'явилася набагато раніше обговорення проекту ЦПК України 2004 року. У радянській літературі це питання неодноразово піднімалося. Науковці пропонували ввести в цивільне судочинство таку стадію, як попередній розгляд суддею матеріалів справи.

Як точно відзначає А.Г. Плешанов, з введенням в цивільне процесуальне законодавство інституту попереднього судового засідання законодавець зробив ще один крок на шляху до закріплення начал диспозитивності, змагальності та процесуальної економії [4, с. 38].

Попереднє судове засідання направлено насамперед на забезпечення захисту інтересів сторін, пов'язаних з обміном доказовою інформацією. Такий інститут являє собою засіб оптимізації правосуддя, оскільки дозволяє досягати цілей цивільного судочинства, витрачаючи менше сил, засобів і часу.

Під час розгляду справ попереднє судове засідання може виконувати декілька функцій. Так, в одній справі воно буде сприяти якості підготовки справи до судового засідання, а в іншій – буде засобом економії (ефективності) судочинства [2, с. 51]. У третьому випадку таке засідання сприятиме врегулюванню спору до судового розгляду. Попереднє судове засідання, з одного боку, не виключає можливість прийняття відмови позивача від позову, визнання відповідачем позову або заключення мирової угоди на стадії підготовки, а з іншого – надає можливість ретельно перевірити, чи постраждають у результаті вказаних дій чиї-небудь (окрім самих сторін) права та охоронювані законом інтереси або ні [4, с. 40].

Дійсно, роль і значення попереднього судового засідання важко переоцінити. Проте, не зважаючи на таке вагоме значення, попереднє судове засідання в Україні не є обов'язковим у зв'язку зі змінами внесеними Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року. Відповідно до ч. 7 ст. 130 ЦПК України питання про необхідність проведення попереднього судового засідання вирішується суддею під час відкриття провадження в справі. Метою попереднього судового засідання є з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи (ч. 1 ст. 130 ЦПК України). Як вважає О.П. Іванченко, будучи складовою стадії підготовки справи до судового розгляду, попереднє судове засідання проводиться з урахуванням мети та завдань, передбачених для підготовки. Тобто мета та завдання попереднього судового засідання мають визначатися з огляду на мету та завдання стадії підготовки справи до розгляду в суді [5, с. 30].

Розглядаючи питання завдань, які повинні бути виконані на попередньому судовому засіданні під час розгляду справ про поновлення на роботі, проаналізувавши українське законодавство, досвід інших країн, можна виділити такі: 1) визначення обставин, що мають значення для правильного й своєчасного розгляду та вирішення справ (наприклад, під час звільнення працівника у зв'язку з ліквідацією підприємства суд повинен досліджувати, чи дійсно мала місце ліквідація або наявна підміна понять і насправді відбулася реорганізація; під час звільнення у зв'язку з невідповідністю займаній посаді внаслідок недостатньої кваліфікації необхідно досліджувати висновки атестаційної комісії; за систематичного невиконання трудових обов'язків – факт систематичності, законності накладення стягнення як за перше, так і за інші правопорушення; у разі прогулу – факт відсутності на роботі, причини такої відсутності); 2) визначення достатності доказів за справою (наприклад, чи необхідні показання свідків під час звільнення працівника у зв'язку з появою на роботі в стані алкогольного сп'яніння); 3) розгляд окремих матеріально-правових заперечень (наприклад, про пропуск строку на звернення до суду); 4) закріплення розпорядчих дій сторін (у випадках відмови позивача від позову, визнання відповідачем позову, укладення мирової угоди); 5) розгляд інших клопотань сторін та інших осіб, які беруть участь у справі (наприклад, щодо призначення експертизи); 6) примирення сторін (таке завдання в трудових спорах має особливе значення й судді повинні не лише перевіряти можливість врегулювання спору до судового розгляду, а й активно йому сприяти) [1, с. 12; 3, с. 4].

Проаналізувавши значення попереднього судового засідання та враховуючи особливу складність і значення справ про поновлення на роботі, вважаємо, що

в справах про поновлення на роботі у зв'язку з розірванням трудового договору за ініціативи роботодавця необхідно визнати обов'язковим проведення попереднього судового засідання під час підготовки справи до судового розгляду. Проведення попереднього судового засідання за трудовими спорами необхідне не тільки для цілі економії судочинства, а також для реалізації мети, передбаченої ч. 1 ст. 130 ЦПК України, зокрема врегулювання спору до судового розгляду. Відсутність фактів збільшення випадків укладання мирових угод під час розгляду цієї категорії справ свідчить про недостатність використання суддями процедур примирення сторін на стадії підготовки.

Таким чином, ефективність захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів можлива тільки тоді, коли належним чином проведена підготовка справи до судового розгляду, а в спорах про поновлення на роботі у зв'язку з розірванням трудового договору за ініціативи роботодавця в разі проведення попереднього судового засідання.

Література

1. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду як стадія цивільного процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Н.Л. Бондаренко-Зелінська ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – 23 с.
2. Диордиева О.Н. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству (в судах общей юрисдикции первой инстанции) / О.Н. Диордиева. – М. : Проспект, 2013. – 116 с.
3. Кочурко Ю.В. Предварительное судебное заседание в гражданском судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Ю.В. Кочурко; Белорусский государственный университет. – Минск, 2012. – 23 с.
4. Плешанов А.Г. К вопросу о сущности предварительного судебного заседания / А.Г. Плешанов // Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса. – 2004. – № 2. – С. 38–46.
5. Іванченко О.П. Мета та завдання попереднього судового засідання як елементу підготовки цивільної справи до судового розгляду / О.П. Іванченко // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 3(16). – С. 27–32.
6. Кудрявцева Е.В. Современная реформа английского гражданского процесса : автореф. дис. ... док. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Е.В. Кудрявцева ; Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова. – М., 2008. – 52 с.
7. Давтян А.Г. Гражданское процессуальное право Германии: основные институты : автореф. дис. ... док. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / А.Г. Давтян ; Ереванский государственный университет. – М., 2002. – 46 с.
8. Васильев С.В. Гражданское судопроизводство постсоветских государств: сравнительный анализ / С.В. Васильев. – Х. : Эспада, 2011. – 384 с.
9. Аналіз причин скасування судових рішень, ухвалених судами першої інстанції в 2013 році в апеляційному порядку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/77/>.

Анотація

Шурич О. А. Проведення в справі до судового розгляду в справах про розірвання трудового договору за ініціативи роботодавця. – Стаття.

Стаття присвячена питанню підготовки справ про поновлення на роботі у зв'язку з розірванням трудового договору за ініціативи роботодавця до судового розгляду. Проаналізовано значення, мету та завдання стадії провадження в справі до судового розгляду, зокрема під час підготовки справ за трудовими спорами. Значна увага приділена попередньому судовому засіданню та його особливому значенню під час розгляду та вирішенні справ про поновлення на роботі.

Ключові слова: провадження в справі досудового розгляду, підготовка справи, попереднє судове засідання, мета, завдання.

Аннотация

Шурин Е. А. Судопроизводство по делу до судебного разбирательства в делах о расторжении трудового договора по инициативе работодателя. – Статья.

Статья посвящена вопросу подготовки дел о восстановлении на работе в связи с расторжением трудового договора по инициативе работодателя к судебному разбирательству. Проанализировано значение, цели и задачи стадии производства по делу до судебного разбирательства, в частности при подготовке дел по трудовым спорам. Значительное внимание уделено предварительному судебному заседанию и его особенному значению при рассмотрении и разрешении дел о восстановлении на работе.

Ключевые слова: производство по делу до судебного разбирательства, подготовка дела, предварительное судебное заседания, цель, задача.

Summary

Shuryn O. A. Preparing cases which arise due to the dissolution of the labor contract on the initiative of the employer for trial. – Article.

This article is devoted to the research of preparing cases which arise due to the dissolution of the labor contract on the initiative of the employer for trial. Legal procedure nature, aim and assignments of preparation stage are being studied. Special attention is paid to the preliminary hearing and its particular importance in cases about rehabilitation at work.

Key words: preparation stage of civil procedure, preparing case for trial, preliminary hearing, aim, assignment.

УДК 346.9

І. В. Солод

САМОЗАХИСТ СУБ'ЄКТОМ ГОСПОДАРЮВАННЯ СВОЇХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Постановка проблеми. В умовах економіко-політичних негараздів, що склалися протягом останніх років, суб'єкти господарювання все частіше опиняються в ситуації, коли вільні кошти та матеріальні ресурси для захисту своїх прав та інтересів від посягань із боку інших осіб відсутні як такі. Неможливим залишається відповідний захист і через органи державної влади та місцевого самоврядування, діяльність яких у відповідній сфері нерідко призводить до гіршого становища учасників правовідносин, ніж те, що було до звернення за захистом. Неврегульованим за цих обставин залишається господарський конфлікт та спір, адже одним лише рішенням третьої особи на кшталт суду досягти відновлення нормальних взаємовідносин практично неможливо.

Відповідний стан речей зумовлює необхідність приділення значної уваги забезпеченню незалежного від різноманітних зовнішніх чинників захисту прав й інтересів та реалізації відповідного права на захист особисто. Передусім саме самозахист є первинним видом такого незалежного, позасудового захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання (далі – ПЗ). Власне через самозахист можливе як недопущення виникнення господарського конфлікту та спору чи їх подальшого розвитку, так і врегулювання вже існуючого. Відповідне врегулювання можливе й самостійно, і через різноманітні інші шляхи, що втілюються комплексно. Однак єдиного розуміння серед науковців поняття самозахисту не існує.

Водночас не містить конкретики й законодавство України, яке, хоча й містить основні положення про самозахист, наприклад у нормах частини п'ятої статті 55